

การสืบคำไทในประเทศอินเดียของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา: ภาพสะท้อน  
ความสัมพันธ์ไทย-อินเดียผ่านหลักฐานจดหมายเหตุและวัตถุพิพิธภัณฑ์  
THE TRACING OF TAI WORDS IN INDIA BY PROFESSOR DR. KHUN BANCHOB  
PHANTHUMETHA : A REFLECTION OF THAI – INDIA RELATIONS THROUGH ARCHIVES  
AND MUSEUM ARTIFACTS

นครินทร์ พวงภู

Nakarin Puangpu

พิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุสุภาภาคาชาตไทย

Thai Red Cross Museum and Archives

E-mail: nakarin615@gmail.com



#### บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเรื่องราวการไปสืบคำไทของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ผ่านการศึกษาเอกสารจดหมายเหตุ และวัตถุในพิพิธภัณฑ์จันทระเกษม มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทระเกษม ตามระเบียบวิธีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ และวิเคราะห์โดยการพรรณนาจากหลักฐานที่พบ ซึ่งเป็นวัตถุที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการเดินทางไปสืบคำไทของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา รวมถึงวัตถุที่ได้รับจากคนไทยในท้องถิ่น ในการไปสืบคำไทในประเทศอินเดียเมื่อ พ.ศ. 2498 – 2502 ที่จะสะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียในระดับรัฐ บทความนี้ จึงให้ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่ทำให้เห็นวิถีชีวิต มรดกทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยในประเทศไทยกับคนไทยในต่างแดนที่เป็นมิตรไมตรีจากกลุ่มคนบ้านใกล้เรือนเคียงที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน เรื่องราวทั้งหมดนี้เปรียบเสมือนจดหมายเหตุชุมชนที่สะท้อนตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท

**คำสำคัญ:** การสืบคำไท , ชาติพันธุ์ไท , ความสัมพันธ์ไทย-อินเดีย , จดหมายเหตุ , พิพิธภัณฑ์ศึกษา

\*Received July 1, 2026; Revised July 25, 2026; Accepted August 10, 2026

## Abstract

This article aims to examine Professor Dr. Khun Banchob Phanthumetha's expedition to investigate the Tai language through the study of archival documents and museum objects preserved at the Chandrakasem Museum, Chandrakasem Rajabhat University. The research employs historical methodology and descriptive analysis based on archival evidence and material artifacts related to Professor Dr. Khun Banchob Phanthumetha's linguistic field expeditions, including objects received from local Tai communities during his investigations of the Tai language in India between 1955 and 1959. These materials reflect the historical relationship between Thailand and India at the state level. Furthermore, this article highlights the historical, social, cultural, and linguistic connections among Tai ethnic groups, revealing their ways of life, cultural heritage, and the enduring bonds between Thai people in Thailand and Tai communities abroad. These relationships are characterized by mutual friendship among neighboring peoples who share a common cultural heritage. Collectively, these narratives may be regarded as a form of community archive that reflects the identity of the Tai ethnic groups.

**Keywords:** Tai word tracing , Tai ethnicity , Thai-Indian relations , Historical records ,  
Museum studies

## บทนำ

การไปสืบภาษาของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธาได้รับอิทธิพลจากงานเขียนของนายแพทย์ วิลเลียม คลิฟตัน ดอดด์ (William Clifton Dodd) ในหนังสือชนชาติไทย ที่มีการเล่าว่าได้ไปพบกับคนไทในถิ่นต่าง ๆ จึงเกิดเป็นแนวความคิดที่อยากไปสืบคำไทที่รัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย เหตุที่เลือกไปสืบคำไทที่รัฐอัสสัมเป็นแห่งแรกในพ.ศ. 2498 มาจากการจัดรายการวิทยุภาษาถิ่น ร่วมกับบรรณาธิการสตรีสาร รายการนี้มีการสนทนาภาษาถิ่นต่าง ๆ และการเล่าชนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น จากรายการนี้ทำให้คุณบรรจบเกิดความคิดจะศึกษาและไปสืบคำไทอาหมที่รัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย และเหตุผลอีกหนึ่งประการ คือ การเลือกไปรัฐอัสสัม เนื่องจากท่านมีความคุ้นเคยกับประเทศอินเดียและพอสื่อสารภาษาฮินดีได้จากการไปศึกษาปริญญาเอกที่ประเทศอินเดีย (Mahapaoraya, T. 1990) ท่านกล่าวว่าการไปสืบภาษาเป็นเรื่องละเอียดและต้องเปรียบเทียบเสียงให้แน่ใจ เพื่อความถูกต้อง จึงทำให้ท่านไปรัฐอัสสัมถึง 7 ครั้ง การสืบคำไทที่อัสสัมครั้งสุดท้ายในพ.ศ. 2520

งานที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา อันเนื่องด้วยเรื่องการเดินทางไปสืบภาษาไทนั้น กัญญา ลีลาลัย (Leelalai, K. 1998) ได้ศึกษาประวัติการค้นคว้าวัฒนธรรมชนชาติไท และศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ผู้ศึกษาต้องการแสวงหาจิตสำนึกร่วมของความเป็นชาติที่ปราศจากรัฐ โดยเน้นวัฒนธรรมชุมชนของคนธรรมดา ซึ่งเป็นผู้ที่สืบสานวัฒนธรรมของชนชาติไทตั้งแต่แรกเริ่ม จนวัฒนธรรมนี้เข้ามาสู่ประเทศไทย บุคคลเหล่านี้ คือ ชาวบ้านธรรมดาทั้งในประเทศไทยและในชุมชนไทชนบทในประเทศทั้งหลาย ชาวบ้านจึงเป็นผู้มีวัฒนธรรมไทที่บริสุทธิ์ และชุมชนแต่ละแห่งคือ สถาบันหลักที่สืบเนื่องวัฒนธรรมมาแต่โบราณ กัญญาได้กล่าวถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้คุณบรรจบเดินทางไปสืบภาษาไท คือ การได้รับแนวทางการศึกษาจากงานเขียนของนายแพทย์วิลเลียม คลิฟตัน ดอดด์ ผู้เขียนหนังสือชนชาติไทย ที่ทำให้ท่านอยากไป

พบปะผู้คนในท้องถิ่นคนไทในที่ต่าง ๆ และการได้รับอิทธิพลจากเสฐียรโกเศศหรือพระยาอนุมานราชธน ซึ่งเป็นครูที่ถ่ายทอดความสนใจเรื่องชนชาติไท ขนบธรรมเนียมประเพณีและคติชาวบ้าน ด้วยเหตุเหล่านี้จึงทำให้ท่านเลือกไปสืบภาษาไทอาหมในพื้นที่ของรัฐอัสสัม ประเทศอินเดียเป็นที่แรก เนื่องจากมีความคุ้นเคยจากการไปเรียนปริญญาเอก และสามารถสื่อสารภาษาฮินดีได้

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ (Wisudthilak, S. 2002) ได้ศึกษาเรื่อง ชีวิต ความคิด และการเดินทางของ ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา: นักสืบภาษา และนักมานุษยวิทยาสตรีคนแรกของไทย งานนี้ต้องการศึกษาและทำความเข้าใจชีวิตและผลงานของนักมานุษยวิทยาสตรีคนแรกของวงวิชาการไทย และนำเสนอผลงานของคุณบรรจบ พันธุเมธา โดยความคิดที่มีต่อชีวิตและผลงานของท่านที่สำคัญ คือ การได้รับแนวคิดจากพระยาอนุมานราชธน ซึ่งเป็นปราชญ์สามัญชน จึงมีผลให้ท่านได้รับอิทธิพล และทุ่มเทชีวิตไปกับการศึกษาเปรียบเทียบภาษากลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะภาษากลุ่มตระกูลไท ที่มีวิธีการศึกษาโดยลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่เป็นระยะเวลานาน หรือที่เรียกว่า “ไปสืบภาษา” จึงทำให้ท่านได้รับข้อมูลอย่างละเอียดในด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ ในเรื่องการอ้างเอกลักษณ์มากกว่าการสร้างอัตลักษณ์ งานเขียนของท่านจึงเป็นงานวิชาการที่มีรูปแบบการเขียนผสมผสานไปกับประสบการณ์และความรู้สึกส่วนตัว หรือเป็นทำนองเล่าสู่กันฟัง ทำให้นักวิชาการรุ่นหลัง ๆ มีความสนใจในงานของท่านเป็นจำนวนน้อย แต่หลัง พ.ศ. 2535 เป็นต้นไปเริ่มมีผู้รื้อฟื้นการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ที่ท่านเข้าไปศึกษาเป็นจำนวนมากขึ้น ทั้งคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ เห็นได้จากการสร้างพิพิธภัณฑ์ไทที่เมืองลพบุรี นครหลวงดั้งเดิมของอาณาจักรอาหม ดังนั้น ผลงานของคุณบรรจบล้วนเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาเปรียบเทียบให้กับนักวิชาการรุ่นหลังเป็นอย่างมาก

วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ (Nibhatsukit, W. 1992) ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอินเดีย พ.ศ. 2493 – 2529 โดยต้องการศึกษาความสัมพันธ์ด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมระหว่างประเทศไทยกับอินเดียที่เน้นนโยบายต่างประเทศและอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้นำของทั้งสองประเทศ ซึ่งมีความแตกต่างกัน จากภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สถานการณ์การเมืองโลกถูกแบ่งเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายเสรีประชาธิปไตย (นำโดยสหรัฐอเมริกา) และฝ่ายคอมมิวนิสต์ (นำโดยสหภาพโซเวียต) ประเทศไทยได้เลือกเข้าฝ่ายเสรีประชาธิปไตย ส่วนประเทศอินเดียไม่เลือกเข้าข้างฝ่ายใด และกำหนดนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด งานชิ้นนี้จึงเป็นการมองท่าทีของผู้นำและเหตุการณ์ระดับประเทศเป็นหลัก แต่เป็นช่วงเวลาโดยตรงกับการเดินทางไปสืบคำไทของคุณบรรจบ พันธุเมธา ที่ประเทศอินเดีย จึงสามารถนำเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาประกอบกับการศึกษาเรื่องราวการเดินทางของคุณบรรจบ

งานที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดียส่วนใหญ่เป็นการศึกษานโยบายของรัฐของทั้งสองประเทศ แต่ยังไม่มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากเรื่องราวของคนในท้องถิ่นอินเดีย โดยเฉพาะชาติพันธุ์ไท เมื่อผู้เขียนได้ทบทวนงานสืบภาษาของคุณบรรจบ จึงทำให้ต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดีย โดยศึกษาผ่านเรื่องราวการไปสืบภาษาของคุณบรรจบที่รัฐอัสสัม และใช้วัตถุจากพิพิธภัณฑ์จันทระเกษมที่เก็บเรื่องราวอันทรงคุณค่าของท่านไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งวัตถุเหล่านี้เป็นวัตถุที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการไปสืบภาษา และเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคุณบรรจบที่เป็นตัวแทนของฝ่ายประเทศไทยกับผู้คนในท้องถิ่นของรัฐอัสสัมที่เป็นตัวแทนของประเทศอินเดียและมีเชื้อสายไทเช่นเดียวกับคนไทยในประเทศไทย

งานที่ศึกษาดังกล่าว จึงเป็นงานที่สะท้อนภาพการไปสืบภาษาไทของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา โดยเป็นการศึกษาเฉพาะข้อมูลจากเอกสารส่วนบุคคลหรือบันทึกส่วนตัวของคุณบรรจบเป็นส่วนใหญ่ บทความนี้ จึงต้องการต่อยอดและนำเสนอข้อมูลใหม่จากเอกสารจดหมายเหตุที่เป็นหลักฐานส่วนกลางของทางราชการและวัตถุพิพิธภัณฑ์ที่เป็นหลักฐานสำคัญจากการเดินทาง ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักฐานที่จะมีส่วนเติมเต็มเรื่องราวการเดินทางไปสืบภาษาไทที่อินเดียให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงเป็นการสะท้อนความสัมพันธ์

ระหว่างประเทศไทยกับอินเดีย และความสัมพันธ์จากบุคคลที่เกี่ยวข้องระหว่างทางที่คุณบรรจบได้ไปสืบทอดไท่การศึกษาครั้งนี้ จะทำให้เห็นความคิดของท่านอีกหนึ่งมุมมอง

## เนื้อหา

### 1. ประวัติศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา โดยสังเขป

ศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา เป็นชาวกรุงเทพมหานคร เกิดเมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2463 เป็นบุตรคนที่ 7 ของนายผัน และนางเจิม พันธุเมธา

#### ด้านการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา เข้าศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนหตะวณิช (โรงเรียนครูสาละ) ถนนบ้านหม้อ จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 แล้วย้ายเข้ามาเรียนต่อที่โรงเรียนเสาวภาในพ.ศ. 2470 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ต่อมาได้ย้ายมาเข้าโรงเรียนเบญจมราชาลัยในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 7 - 8 และสำเร็จการศึกษาในพ.ศ. 2478 (Kurukarnkovit, N. 1960) จากนั้นเข้าศึกษาระดับปริญญาตรีในพ.ศ. 2479 ทางด้านภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำเร็จการศึกษาในพ.ศ. 2483 และเข้าศึกษาในระดับประกาศนียบัตรครุมัธยม (ป.ม.) คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีเดียวกัน (Wasinsarakorn, W. n.d.)

ต่อมาในพ.ศ. 2485 ท่านเข้าศึกษาในระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำเร็จการศึกษาในพ.ศ. 2487 นับเป็นมหาบัณฑิตรุ่นที่ 2 ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในระดับปริญญาเอกท่านเข้าศึกษาสาขานิรุกติศาสตร์ ในแขนงนิรุกติศาสตร์เปรียบเทียบภาษาสันสกฤต - ไทย ที่มหาวิทยาลัยฮินดูแห่งพาราณสี (Banaras Hindu University) ประเทศอินเดียในพ.ศ. 2492 โดยได้รับทุน Cultural Relationship Scholarship จากรัฐบาลอินเดีย ร่วมกับทุนของรัฐบาลไทย และสำเร็จการศึกษาดุษฎีบัณฑิต และอนุปริญญาทางภาษาฮินดีในพ.ศ. 2495

นอกจากนี้ ท่านยังได้รับปริญญากิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในพ.ศ. 2520 และพ.ศ. 2522 ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง (Chandrakasem Rajabhat Institute. 2001)

หลังจากที่คุณบรรจบสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก ท่านอุทิศตนในการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ จนทำให้ในพ.ศ. 2498 ได้รับทุนจากมูลนิธิเอเชีย ร่วมกับทุนของสมาคมสตรีอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย ไปศึกษาภาษาไท ในแคว้นอัสสัม ประเทศอินเดีย ต่อมาในพ.ศ. 2505 ได้รับทุนจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ ไปร่วมฟังคำบรรยายวิชาการด้านภาษาศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล และมหาวิทยาลัยวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นระยะเวลา 1 ปี และพ.ศ. 2507 ได้ไปศึกษาภาษาจีนกลาง ที่ไต้หวัน ด้วยทุนส่วนตัว เป็นระยะเวลา 8 เดือน (Chandrakasem Teachers College. 1991)

#### ด้านประวัติการทำงาน

เมื่อ พ.ศ. 2485 ศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา ปฏิบัติหน้าที่เป็นอาจารย์โรงเรียนสตรีวัดระฆัง สอนวิชาภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และคณิตศาสตร์ เวลาต่อมาในพ.ศ. 2488 ท่านเป็นอาจารย์โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม วังจันทร์เกษม (สถานที่ตั้งปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์) ในตำแหน่งผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ จนถึง พ.ศ. 2508 จึงได้ลาออกจากราชการ และพ.ศ. 2514 – 2520 ท่านเป็นอาจารย์พิเศษของภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สอนวิชาภาษาไทย และภาษาต่างประเทศในไทย (Chandrakasem Teachers College. 1991)

## 2. ประวัติพิพิธภัณฑ์จันทระเกษม

ในโอกาสที่ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ได้รับรางวัลพระเกี้ยวทองคำจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะผู้ทำนุบำรุงและเผยแพร่วรรณกรรมภาษาไทยดีเด่น เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2529 ศิษย์เก่าร่วมบริจาคเงินมอบให้ท่านจำนวนประมาณสองหมื่นบาทเพื่อเป็นทุนก่อตั้งห้องสมุดศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา และวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2530 ศิษย์เก่าวิทยาลัยครูจันทระเกษมรุ่นที่ 20 - 23 ได้ร่วมกันจัดงานพบปะสังสรรค์ โดยศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา มาเป็นประธาน ซึ่งการจัดงานมีวัตถุประสงค์หลักข้อหนึ่งว่า “เพื่อจัดหารายได้เป็นทุนในการสร้างห้องสมุด ศ.ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา” ลูกศิษย์จึง ขอแสดงกตเวทิตาคุณต่ออาจารย์ด้วยสิ่งที่ยังรักและห่วงใย โดยร่วมกันสร้างห้องสมุดในนามของท่าน และมอบห้องสมุดนี้ให้แก่วิทยาลัยครูจันทระเกษม (Chandrakasem Rajabhat Institute. 2001)

ในโอกาสที่วิทยาลัยครูจันทระเกษมจะมีอายุครบ 50 ปี ในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2533 และห้องสมุดศาสตราจารย์ ดร.บรรจบ พันธุเมธา ได้จัดเสร็จสมบูรณ์แล้ว ศิษย์เก่ารุ่นที่ 20 รุ่นที่ 21 และรุ่นที่ 22 จึงเห็นควรจัดให้มีพิธีเปิดและมอบห้องสมุดศาสตราจารย์ ดร.บรรจบ พันธุเมธา ให้แก่วิทยาลัยครูจันทระเกษม เพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง 50 ปี วิทยาลัยครูจันทระเกษม พร้อมกันไปด้วย โดยมีศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา เป็นประธาน และรองศาสตราจารย์ทองคุณ หงส์พันธุ์ อธิการวิทยาลัยครูจันทระเกษม เป็นผู้รับมอบห้องสมุด (Chandrakasem Rajabhat Institute. 2001)

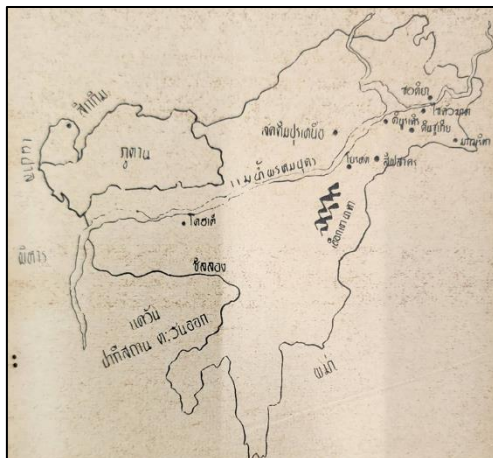
สถานที่ตั้งของห้องสมุดศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา อยู่ที่อาคารหอสมุดมานิจ ชุมสาย ชั้น 2 โดยได้รับความอนุเคราะห์การจัดหาสถานที่จากรองศาสตราจารย์ ดร. อินทร์ ศรีคุณ อธิการวิทยาลัยครูจันทระเกษม ส่วนรูปแบบในการจัดห้องสมุดได้นำรูปแบบของห้องสมุดศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธนในหอสมุดแห่งชาติ มาเป็นต้นแบบ ภายในห้องสมุดมีการจัดแสดงหนังสือ เอกสาร ผลงาน และสิ่งของที่มียุคเก่าของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา (Chandrakasem Teachers College. 1991) และต่อมาใน พ.ศ. 2562 ได้ย้ายสิ่งของอันมีค่ามาจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์จันทระเกษม (หอเชิดชูเกียรติบูรพาจารย์) ณ อาคารนวัตกรรมการศึกษา ชั้น 4 จนถึงปัจจุบัน

## 3. ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา ในสัมพันธภาพไทย - อินเดีย

ประเทศไทยกับอินเดียมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน ความสัมพันธ์ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือความสัมพันธ์ด้านภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความใกล้เคียงกัน ภาษาบาลีและสันสกฤตได้เข้ามาปะปนในภาษาไทยที่ชาวอินเดียเป็นผู้เผยแพร่ผ่านทางศาสนาในวรรณคดี ศาสนาพุทธจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เราเห็นได้อย่างชัดเจนว่าประเทศไทยรับมาจากประเทศอินเดียที่เป็นต้นกำเนิดของศาสนา และจะเห็นได้อีกหนึ่งอย่างคือในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงปรับปรุงประเทศ ประเทศไทยหรือสยามในเวลานั้นรับวัฒนธรรมจากตะวันตกเข้ามาหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะแนวคิดและเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น การคมนาคมด้านการรถไฟ และการตำรวจ ที่ส่งผลให้ประเทศไทยรับแนวคิดและคนจากประเทศอินเดีย (ช่วงที่อินเดียตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ) เข้ามาปฏิบัติงาน เช่น ชาวอังกฤษ และชาวอินเดีย (Puangpu, N. 2020)

ผลจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียที่ผ่านมา จึงทำให้เห็นว่าลักษณะต่าง ๆ หรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รวมถึงลักษณะของคนไทยในประเทศไทยมีความใกล้เคียงกับคนอินเดีย ซึ่งคนอินเดียมีชาติพันธุ์ที่หลากหลาย เช่น กลุ่มคนไทที่อาศัยอยู่รัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย การไปสืบภาษาของคุณบรรจบ (คุณบรรจบเดินทางด้วยรถไฟเป็นหลัก ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยที่ได้รับแนวคิดมากจากอินเดีย) เป็นการเดินทางที่ต้องการไปสำรวจภาษาและความเป็นอยู่ของคนไท แล้วนำมาเผยแพร่ความรู้ให้

ทุกคนทราบ ท่านมีความสนใจภาษาถิ่นอยู่แล้ว จากการศึกษาและร่วมประชุมกับนักเรียนทำอภิธานศัพท์ไทยถิ่นต่าง ๆ เป็นระยะเวลาสิบปีกว่า ประกอบกับการได้ทำรายการวิทยุ 1 ป.ณ. เป็นประจำทุกเดือน นอกจากนี้ท่านยังได้รับอิทธิพลจากหนังสือชนชาติไทยของนายแพทย์วิลเลียม คลิฟตัน ดอดด์ที่เล่าถึงการเดินทางไปพบคนไทยในถิ่นต่าง ๆ ทำให้ท่านที่สอนประวัติชนชาติไทย บังเกิดความอยากได้ไปพบปะคนเหล่านั้นด้วยตนเองบ้าง เพื่อได้ข้อเท็จจริงอันพึงยึดถือได้



ภาพที่ 1 แผนที่แสดงการเดินทางไปสืบภาษาไทของคุณบรรจบ พันธุมธนา ในแคว้นอัสสัม ประเทศอินเดีย  
 ที่มา: หนังสือกาเลหม่านไต ของบรรจบ พันธุมธนา พิมพ์เมื่อปี 2504

## 1. การไปสืบคำไทครั้งแรกในพ.ศ. 2498 ที่รัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย

**วัตถุดิบที่ 1** เสื้อกันฝนอุปกรณ์ธรรมดาที่แสนพิเศษสำหรับคุณบรรจบ พันธุมธนา

การเดินทางไปสืบภาษาครั้งแรกจึงเริ่มขึ้นที่รัฐอัสสัม ซึ่งการเดินทางครั้งนี้ต้องเป็นไปด้วยความรอบคอบ คุณบรรจบเข้าใจภูมิศาสตร์และสภาพอากาศของพื้นที่ดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงต้องเตรียมสัมภาระสิ่งของและอุปกรณ์ที่จำเป็น คือ ยารักษาโรคและเสื้อกันฝน เพราะอยู่ในช่วงฤดูฝน และจะต้องเดินทางผ่านป่าดงพงไพร “...ขณะนี้แน่นอนว่าข้าพเจ้า รู้และเตรียมตัวล่วงหน้ามาได้สองประการ คือ หนึ่ง เตรียมเสื้อฝน เพราะจะต้องพบฝนแน่นอน และสอง เตรียมยากินกันมาเลเรีย ยาทาตัวกันยุง และ ดี.ดี.ที. ฉีดกันยุง... เหมือนกับว่าจะไปปราบมาเลเรียที่อัสสัม...” (Chanthrakasem Teachers College. 1991)



ภาพที่ 2 วัตถุดิบที่ 1 เสื้อกันฝนของใช้ประจำตัวของคุณบรรจบ พันธุมธนา  
 ที่มา: พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (ถ่ายโดยผู้เขียน)

การเดินทางไปรัฐอัสสัมในครั้งนี้ คุณบรรจบมีความตั้งใจจะไปสืบหาร่องรอยของภาษาไทอาหมว่ายังมีคนที่ใช้สื่อสารและเขียนอยู่บ้างหรือไม่ เพื่อต้องการศึกษาเปรียบเทียบการออกเสียงระหว่างภาษาไทอาหมและภาษาไทยในประเทศไทย เมื่อถึงรัฐอัสสัมก็ทำให้ทราบว่าคนในพื้นที่นี้ส่วนหนึ่งเป็นคนที่เราเรียกตนเองว่าชาวอาหม มีเชื้อสายไตเมอที่ไม่ได้พูดภาษาไทกันแล้ว แต่พูดภาษาท้องถิ่นที่เรียกว่า “อัสสัมมีส” และเป็นเรื่องยากที่จะหาคนที่สื่อสารภาษาไทอาหมได้ ทั้งที่ยังมีเอกสารที่บันทึกเป็นอักษรอาหมเป็นจำนวนมาก มีเพียงบัณฑิตที่ทำหน้าที่ทางศาสนาไม่กี่คนพูดเป็นภาษาไทอาหมได้ แต่เมื่อถามความหมายของบทสวดไม่มีใครบอกความหมายได้ ทราบแต่เพียงว่าเป็นบทสวดให้พรหรือบทสวดสรรเสริญเทพเจ้า (Phanthumetha, B. 1987) การสวดหรือการอ่านจึงเป็นเพียงการแสดงสัญลักษณ์ของการเป็นคนไทอาหม (Khanittanan W. et al., 1997) ด้วยการนี้ “...ภาษาที่ไม่มีใครใช้ ไม่ช้าก็ลืมจนเหลือที่จะใช้การได้ต่อไป ภาษาอาหมก็เลยกลายเป็นภาษาตายไป...” (Phanthumetha, B. 1987)

**วัตถุดิบที่ 2** จดหมายของคุณบรรจบถึงพระยาอนุমানราชชน เรื่องเล่าจากลูกศิษย์ถึงอาจารย์ที่เคารพ จากการไม่สมหวังในการสืบคำไทอาหม คุณบรรจบจึงมีความคิดที่จะสืบหาภาษาไทในกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะภาษาไทคำตี้ (Khamti) ไทพ่าเก้ (Phakes) ไทอ่ายตอน (Aiton) และไทค้ายัง (Khamyang) ภาษาเหล่านี้ยังสามารถพบได้ในชีวิตประจำวันของเมืองเล็ก ๆ ในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย แต่มีคนที่พูดหรือสื่อสารได้เป็นจำนวนน้อย คุณบรรจบได้กล่าวไว้ว่า ภาษาไทคำตี้มีกลุ่มคำตี้กลุ่มใหญ่อยู่ที่บ้านจ้องคำ (Chonkham) ชายแดนรัฐอรุณาจัลประเทศติดกับตอนเหนือของรัฐอัสสัม และที่ห่านดิกรอง เขตลักขิมปุร (Lakhimpur) ในรัฐอัสสัม ส่วนภาษาไทพ่าเก้ มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ตำบลโหลกอง แถบเมืองคอม ห้างเมืองมิตจินา (Myitkyna) รัฐกะฉิ่นไปราวร้อยกว่าไมล์ ต่อมาจึงอพยพเข้าไปในรัฐอัสสัม และตั้งหมู่บ้านแยกเป็น 2 กลุ่ม คือ หมู่บ้านพ่าเก้เหนือ บริเวณเขตเมืองมาเฮริตา กับหมู่บ้านพ่าเก้ใต้ บริเวณเขตเมืองนะหาระกะเตีย (Naharkatiac) และชัยปุร (Jaipur) ซึ่งตั้งอยู่ริมน้ำหก (Buri Dihing) ทั้งสองแห่ง ภาษาไทอ่ายตอน ตั้งเดิมเป็นชาวไตเมออยู่ที่เมืองกอง (Mogaung) ในรัฐกะฉิ่นของสหภาพพม่า ต่อมาอพยพเข้ามาอยู่ในรัฐอัสสัมที่เมืองโยรหัต (Jorhat) และโกลาฆาต (Golaghat) และภาษาไทค้ายัง คุณบรรจบพบชาวไทค้ายังที่หมู่บ้านโซลาปัตเถรี เมืองสิฟสาคร (Sibsagar) แต่มีผู้เฒ่าเพียงคนเดียวที่ยังพอพูดภาษาไทได้บ้าง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มไทค้ายังที่ยังใช้ภาษาไทค้ายังในชีวิตประจำวันคือ หมู่บ้านป้าหวาย (Powoi) เขตเมืองดิบรูการ์ห์ (Dibrugarh) ในรัฐอัสสัม เพียงแห่งเดียว (Wisudthilak, S. 2002)

คุณบรรจบ พันธุมเมธา เป็นลูกศิษย์ของพระยาอนุमानราชชน จากการศึกษาในระดับปริญญาโท คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณบรรจบได้นำหลักวิชาและแนวคิดทางนิรุกติศาสตร์จากพระยาอนุमानราชชนมาประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์เรื่องภาษาบาลีและสันสกฤตที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทย (Phanthumetha, B. 1946) ช่วงเวลาที่คุณบรรจบเดินทางไปสืบภาษาที่อินเดียได้เขียนจดหมายเล่าเหตุการณ์ที่ท่านได้พบเจอ ซึ่งเป็นเรื่องการใช้ภาษาของคนในท้องถิ่น ทั้งในพม่าและรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย จดหมายนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และลูกศิษย์แล้ว ยังทำให้ทราบความสัมพันธ์ทางภาษาระหว่างภาษาไทยในประเทศไทยกับภาษาไทในอินเดีย ซึ่งจะเห็นได้จากข้อความจากจดหมายวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2502 บางตอนว่า “...เรื่องนามสกุลนี้ก็ออกจะแปลกที่ในหมู่บ้านพ่าเก้หมู่บ้านเดียวกัน บางพวกก็ใช้ว่าโคฮาย บางพวกใช้สยาม พวกค้ายังก็เหมือนกัน คำว่าโคฮายพวกค้ายังเขาคงจะเป็นเก้าฮ้าย แปลว่า 9 พวก...” (Phanthumetha, B. 1959, May 18)

นอกจากนี้ ท่านยังเล่าถึงการเปลี่ยนแปลงของภาษาไทคำตี้ ภาษาไทพ่าเก้ และภาษาไทค้ายัง ซึ่งบางคำใช้สลับกันไปมาหรือบ้างก็ยืมกันใช้ จึงทำให้ภาษาท้องถิ่นทั้งสามภาษานี้ปนกันในบางคำ แต่ก็ยังเป็นเรื่องที่ดีเพราะได้มีการใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เป็นการรักษาไว้อย่างหนึ่ง เพราะหากไม่มีการใช้สื่อสารก็จะทำให้

คนรุ่นหลังไม่พบร่องรอยทางภาษาหรือประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในจดหมายว่า

“...ประวัติของเขาคู่ยู่ยากสาวไม่ออก เพราะมีสิ่ง  
 ละอันพันละน้อยไม่ทราบว่าจะทำไมจำเพาะไทในคำตี้  
 และอัสสัมนี้เท่านั้นจึงมีชื่อเรียกไปต่าง ๆ และภาษาก็แปลก  
 เปลี่ยนกันไป แต่เดิมคงจะแปลกกันมาก แต่บัดนี้ได้ปนกันไป  
 ระหว่างคำตี้ พม่าและคำย้ง เพราะอยู่ใกล้ชิดกัน คำบางคำก็  
 ยืมกันใช้ แต่ก็ต้องน่าชมที่เขายังรักษาของเขาไว้ได้ ทั้ง ๆ ที่  
 แต่ละพวกก็มีคนนิด ๆ หน่อย ๆ คำย้งที่พูดได้เหลือสัก  
 ร้อยกว่าคน ราว 20 หลังคาเรือนเท่านั้น พม่าก็มีมากน้อยก็  
 ราว 300 – 400 คน...ดิฉันคงจะได้มาราบเท้าท่านอาจารย์  
 ในไว ๆ นี้ หวังว่าท่านอาจารย์คงจะสบายดี ดิฉันเป็นปกติ  
 เช่นเคย...”

(Phanthumetha, B. 1959, May 18)

จากวิชาความรู้ที่คุณบรรจบได้รับจากพระยาอนุমানราชชนที่มีภาษาเป็นสื่อความสัมพันธ์ระหว่าง  
 อาจารย์กับลูกศิษย์ จึงนำไปสู่เส้นทางภาษาศาสตร์จากการทำพจนานุกรมภาษาเขมร - ไทย และภาษามอญ -  
 ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน (Committee for the Compilation of Teacher Biographies. 1993)  
 และพจนานุกรมที่อยู่ระหว่างการเรียบเรียง คือ พจนานุกรมภาษาไทพม่า ไทอ่ายตอน ไทคำตี้ และไทใหญ่  
 (Royal Society of Thailand. 1992) ซึ่งเป็นผลมาจากการไปสืบภาษาของท่านในประเทศต่าง ๆ

นอกจากนี้ ท่านยังเป็นกรรมการทุนพระยาอนุমানราชชน ผู้ดูแลบริหารจัดการทุนให้เกิดประโยชน์ต่อ  
 การศึกษาและวิจัยทางด้านภาษาตามความตั้งใจของพระยาอนุमानราชชน (Committee for the  
 Compilation of Teacher Biographies. 1993) และเป็นอนุกรรมการ ในคณะกรรมการจัดทำหนังสือ  
 อนุสรณ์ 100 ปี พระยาอนุमानราชชน จากโครงการฉลอง 100 ปี พระยาอนุमानราชชน ซึ่งจัดโดย  
 กระทรวงศึกษาธิการเมื่อพ.ศ. 2531 (Ministry of Education. 1988, October 18 – November 10)



ภาพที่ 3 วัตถุชิ้นที่ 2 จดหมายของคุณบรรจบถึงพระยาอนุमानราชชน  
 เขียนจากมาเซริตา รัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย  
 ที่มา: พิพิธภัณฑ์จันทระเกษม มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (ถ่ายโดยผู้เขียน)

### วัตถุชิ้นที่ 3 กล่องบุหรีไม้จันทน์ ของที่ระลึกแทนใจจากชาวอินเดียถึงชาวไทย

การเดินทางไปสืบภาษาของคุณบรรจบ พันธุมธามีวัตถุประสงค์หลัก คือ การได้ไปพบเจอกับภาษาไทยจากคนท้องถิ่นในเมืองต่าง ๆ แล้วยังต้องไปอาศัยอยู่กับคนท้องถิ่น เรียนรู้วิถีชีวิตจากคนในชุมชน ซึ่งคุณบรรจบนับถือและเคารพทุกคนเปรียบเสมือนเป็นครู ท่านเคยกล่าวไว้ว่าไม่มีใครมีครูเยอะเท่าท่านแล้ว เพราะการได้เรียนรู้หรือพูดคุยกับคนในท้องถิ่นย่อมมีคุณค่าและได้รับความรู้ไม่ต่างจากการเรียนในห้องเรียน จึงทำให้การพบปะผู้คนท้องถิ่นเกิดความผูกพันและเป็นความสัมพันธ์อันดี เมื่อท่านจำต้องลาจากท้องถิ่นนั้น ๆ มักจะได้รับของที่ระลึกติดกลับไปประเทศไทยด้วย เช่น กล่องบุหรีไม้จันทน์ ที่ได้รับจาก Dr.Ramaya ชาวอินเดียได้ ดังที่ท่านเล่าไว้ขณะเดินทางไปสืบภาษาไทยอาหมว่า “...เมื่อถึงคราวจากลา ท่านก็ได้รับของที่ระลึกด้วยความเสนาหาอยู่เสมอ เช่น ผ้าเช็ดหน้า ผ้าทอ ผ้าตัดเสื้อ ชิ่นไหม และเสื้อแพรปัตตะ...” (Panthumetha, B. 1987)



ภาพที่ 4 วัตถุชิ้นที่ 3 กล่องบุหรีไม้จันทน์ จากคนท้องถิ่นในอินเดียได้  
ที่มา: พิศิธภัณท์จันทร์เกษม มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (ถ่ายโดยผู้เขียน)

วัตถุชิ้นที่ 4 เข็มกลัดงาช้าง ที่ระลึกในนามตัวแทนประเทศไทย คุณบรรจบ พันธุมธามี ณะศึกษา ระดับปริญญาเอก ณ Banaras Hindu University เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย (พ.ศ. 2492 – 2495) ได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนประเทศไทย ไปร่วมงานสมมนาการศึกษาผู้ใหญ่ที่เมืองไมเซอร์ ทางตอนใต้ของประเทศไทยในพ.ศ. 2492 เป็นระยะเวลา 5 สัปดาห์ (Kurukarnkovit, N. 1960) ท่านมีบทบาททางการศึกษาจากการเป็นอาจารย์และยังเป็นนักค้นคว้าทางด้านภาษา จึงถือว่าเป็นโอกาสอันดีที่ประเทศไทยมีตัวแทนที่เหมาะสมบนเวทีนานาชาติ ท่านได้รับเข็มกลัดงาช้างจากการเข้าร่วมงานสมมนาในครั้งนี้ ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกหนึ่งชิ้นที่มีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอินเดียด้านการศึกษ และเป็นสิ่งที่ท่านภาคภูมิใจในฐานะที่เป็นตัวแทนนักการศึกษาของประเทศไทย



ภาพที่ 5 ศ. ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา เป็นผู้แทนของประเทศไทยไปสัมมนาเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ที่อินเดีย  
ที่มา: วารสารสตรีสาร ฉบับปีที่ 43 หน้า 29



ภาพที่ 6 วัตถุชิ้นที่ 4 เข็มกลัดงาช้าง คุณบรรจบได้รับจากการเข้าร่วมสัมมนา  
เรื่อง การศึกษาผู้ใหญ่เมืองไมซอร์ ประเทศอินเดียในพ.ศ. 2492  
ที่มา: พิพิธภัณฑ์จันทรเกษม มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (ถ่ายโดยผู้เขียน)



ภาพที่ 7 คุณบรรจบ พันธุมธา (ยืนขวาสุด) ที่บ้าน Sir Raja Mati Chand Moti Jhil  
 เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2492  
 ที่มา: พิพิธภัณฑ์จันทระเกษม มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (ถ่ายโดยผู้เขียน)

## 2. การเดินทางไปสืบคำไทจากเมืองย่างกุ้งสู่รัฐอัสสัม ในพ.ศ. 2501 - 2502

คุณบรรจบ พันธุมธา ขณะรับราชการประจำสังกัดกองโรงเรียนฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ ได้ขอลา  
 ราชการไปศึกษาภาษาไทใหญ่ ณ ประเทศพม่า เป็นระยะเวลา 1 ปี โดยมีวัตถุประสงค์ คือ การศึกษาค้นคว้า  
 ภาษามอญและภาษาชาน การเดินทางของท่านเริ่มที่เมืองย่างกุ้ง ซึ่งเดินทางมาถึงในวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.  
 2501 และเข้ารายงานตัวต่อสถานเอกอัครราชทูตในวันที่ 2 มิถุนายน การเริ่มต้นสืบภาษาคูณบรรจบขอศึกษา  
 และค้นคว้าภาษามอญก่อน เนื่องจากเป็นศูนย์กลางภาษามอญ และได้เดินทางจากเมืองย่างกุ้งไปเมืองมะละ  
 แหม่งในวันที่ 3 มิถุนายน ท่านพักอาศัยที่บ้านเลขที่ 62 ถนนดาลูซี เมืองมะละแหม่ง เพื่อทำการศึกษาวินิ  
 ภาษามอญ ณ Intermediate College (Ministry of Foreign Affairs. 1958 - 1959) ในเวลาต่อมาท่านได้ไป  
 ศึกษาภาษาไทใหญ่ถิ่นชานใต้ ณ เมืองนาย และได้เขียนรายงานผลการศึกษาต่อเลขานุการสถานเอกอัครราชทูต  
 ไทย ประจำย่างกุ้ง ดังข้อความบางตอนว่า

“...ส่วนผลการศึกษานั้น...สามารถอ่านเขียนอักษร  
 ไทใหญ่ ตลอดจนเขียนเรื่องเขียนจดหมายและสนทนาได้ดี  
 ตามควร แม้ว่าจะยังไม่คล่องแคล่วนัก เพราะมีเวลาน้อย แต่  
 สำหรับการค้นคว้านั้น ยังไม่อาจเรียนผลให้ทราบได้ในทันที  
 ทั้งนี้เพราะยังไม่ได้ศึกษาครบทั้งสี่ถิ่น จึงยังไม่อาจ  
 เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างในขณะนี้ได้...”

(Ministry of Foreign Affairs. 1958 - 1959)

วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2501 คุณบรรจบเดินทางออกจากเมืองนาย มาถึงเมืองหยายวันที่ 13  
 พฤศจิกายน จากการช่วยเหลือของสมาคมวรรณคดีชานสำหรับการจัดการรับและส่งในการเดินทาง ส่วน  
 ธุระการหาที่พักได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าฟ้าและมหาเทวี ซึ่งให้คุณบรรจบพักกับท่านที่หอ พร้อมทั้งหาครู  
 มาช่วยสอนภาษาชาน จึงเป็นผลทำให้คุณบรรจบเห็นความแตกต่างในการใช้ภาษาท้องถิ่นของชานใต้และชาน  
 เหนือ ด้วยเหตุนี้ คุณบรรจบจึงเห็นความจำเป็นในการที่จะเดินทางไปศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภาษาไทคำใต้ใน

รัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย เพื่อจะทำการเปรียบเทียบระหว่างภาษาไทคำตี้หลวงในประเทศพม่ากับภาษาไทคำตี้ในประเทศอินเดีย (Ministry of Foreign Affairs. 1958 - 1959)

ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502 คุณบรรจบเดินทางจากเมืองย่างกุ้งไปยังรัฐอัสสัม โดยได้รับการอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ให้ไปศึกษาค้นคว้าภาษาไทคำตี้ภายในกำหนดวันลาที่ยังคงเหลืออยู่ประมาณ 5 เดือน ท่านใช้เวลาอยู่ที่รัฐอัสสัม ประเทศอินเดียระหว่างเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม และมีกำหนดครบวันลาราชการถึงวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2502 (Ministry of Foreign Affairs. 1958 - 1959)

#### 4. ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ประเทศไทยกับอินเดีย จากการเดินทางไปสืบคำไทของคุณบรรจบ พันธุมธธา

##### 1. ภาพสะท้อนประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมไท

การเดินทางของคุณบรรจบ พันธุมธธา ถึงแม้จะเป็นการเดินทางไปเพื่อสืบภาษาไท แต่เรื่องราวที่ท่านได้ไปพบเจอหรือการได้พบบุคคลสำคัญของท้องถิ่น เป็นภาพสะท้อนประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ไทยอย่างหนึ่ง กล่าวคือ การเดินทางเข้าไปในชุมชนของรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย ถือได้ว่าเป็นจดหมายเหตุชุมชนที่มีการบอกเล่าในเรื่องต้นกำเนิดของภาษาไทถิ่นต่าง ๆ ที่ทุกท้องถิ่นจะมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน และทำกิจกรรมที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน เช่น พิธีกรรม ศาสนา และความเชื่อ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบตามหลักการจดหมายเหตุในบริบทของตะวันตก นอกจากนี้ สิ่งที่เป็นการสะท้อนประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ไทยอย่างชัดเจน คือ การสร้างพิพิธภัณฑสถาน ที่เมืองสิพสาคร รัฐอัสสัม ซึ่งเป็นคุณลักษณะและองค์ประกอบสำคัญที่นำเรื่องราวของคนในชุมชนออกเผยแพร่เป็นแหล่งเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ถึงแม้จะเป็นการสร้างหลังจากที่คุณบรรจบเดินทางสืบภาษาผ่านไปหลายปี แต่ท่านก็ทำให้คนในชุมชนตื่นตัว และเห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์ของพวกเขา จนทำให้มีการเก็บรักษาและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรม

##### 2. ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ด้านภาษา

ภาษาไทยเป็นสิ่งที่คุณบรรจบ พันธุมธธารักมาก เพราะเป็นภาษาชาติกำเนิดของตน ท่านไม่ได้ต้องการเพียงการอ่านออกเขียนได้ แต่ต้องการสอนภาษาไทยให้ลึกยิ่งขึ้นที่จำเป็นต้องทราบเรื่อง “อะไร ทำไม เมื่อไร อย่างไร ที่ไหน และจากไหน” ของภาษาไทย อันเป็นภาษาชั้นสูงที่เรียกว่า “pure knowledge” สิ่งเหล่านี้เป็นแนวความคิดที่สะท้อนวิธีการศึกษาภาษาได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การไปสืบภาษาของท่านยังสะท้อนออกมาในรูปของอักษร คือ พจนานุกรมที่ท่านใช้เวลาเก็บข้อมูลและเรียบเรียงเป็นระยะเวลาหลายปี เช่น พจนานุกรมภาษาไทยเก่า ไทอ่ายตอน ไทคำตี้ และไทใหญ่

##### 3. ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอินเดีย

จากการเดินทางไปสืบภาษาไทที่รัฐอัสสัม ประเทศอินเดียในครั้งแรก ๆ ของคุณบรรจบ พันธุมธธา ที่เดินทางไปอย่างไม่เป็นทางการเมื่อพ.ศ. 2498 เป็นสิ่งที่แตกต่างกับช่วงพ.ศ. 2501 – 2502 ที่เดินทางในฐานะข้าราชการคนไทย จากการลาราชการไปศึกษาค้นคว้า ทำให้เห็นภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียที่ดำเนินไปด้วยมิตรไมตรีผ่านอุปทูต ณ กรุงเดลีที่คอยประสานงาน รายงานความคืบหน้า และควบคุมดูแลคุณบรรจบเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การเดินทางครั้งนี้ประสบความสำเร็จ และเป็นสิ่งที่ทำให้คุณบรรจบรู้สึกปลอดภัยและอำนวยความสะดวกในการเดินทางหลาย ๆ ด้าน ซึ่งจะเห็นได้จากหนังสือราชการที่มีไปมาระหว่างกระทรวงต่างประเทศของไทยกับอินเดียที่มีการติดต่อและสอบถามการแลกเปลี่ยนเงินรูปีของอินเดีย และการดำเนินงานของคุณบรรจบตั้งแต่ต้นจนถึงวันที่ใกล้ครบกำหนดกลับประเทศไทย

จากภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดีย ดังกล่าว ทำให้เห็นองค์ประกอบของภาพความสัมพันธ์ของกลุ่มคนไทในอินเดียกับคุณบรรจบ พันธุมธธา ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนคนไทยใน

ประเทศไทยที่ชัดเจนขึ้น จากหลักฐานวัตถุพิพจน์ (ภาพความทรงจำจากอินเดีย) และเอกสารจดหมายเหตุ (หลักฐานลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นทางการของประเทศไทย) วัตถุจึงไม่ใช่เพียงสิ่งของ แต่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญที่สะท้อนเรื่องราวกลุ่มชาติพันธุ์ไท ภาษาไท และวัฒนธรรมไท สิ่งเหล่านี้คือคุณูปการจากการเดินทางไปสืบคำไทของคุณบรรจบที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดีย ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักฐาน (วัตถุจากอินเดียกับเอกสารราชการของไทย) แต่ก็มีข้อจำกัดที่เอกสารประเภทลายลักษณ์อักษรจากอินเดียยังมีไม่มาก มีเพียงข้อมูลจากบันทึกส่วนตัวของคุณบรรจบ หากมีการต่อยอดหรือการศึกษาเรื่องราวของคุณบรรจบในอนาคต และได้รับข้อมูลหรือเอกสารจากทางราชการ เช่น เอกสารจดหมายเหตุจากรัฐอัสสัม หรือสมาคมวรรณคดีชาน ก็จะทำให้เห็นร่องรอยการเดินทางของท่านที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

### สรุปองค์ความรู้

เรื่องราวการเดินทางของศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา เป็นการย้อนกลับไปสำรวจว่าคุณบรรจบได้กระทำความประโยชน์ต่อวงการศึกษาว้อย่างไรบ้าง โดยการไปสืบคำไทในช่วงแรก ๆ (พ.ศ.2498) มีผู้ที่ศึกษาประเด็นในช่วงเวลานี้อยู่บ้าง แต่ภายหลังการเดินทางของคุณบรรจบยังมีหลักฐานไม่มาก บทความนี้นำเสนอหลักฐานใหม่ที่เป็นเอกสารจดหมายเหตุในช่วงพ.ศ. 2501 – 2502 ที่เป็นการรายงานจากทางราชการมากกว่าการศึกษาเฉพาะบันทึกความทรงจำของคุณบรรจบ และบทความนี้ยังนำหลักฐานประเภทวัตถุที่เป็นสิ่งสำคัญต่อคุณบรรจบมาบอกเล่าเรื่องราวให้เห็นภาพประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนขึ้น คือ วัตถุชิ้นที่ 1 เลื่อนกันผนของใช้ประจำตัวของคุณบรรจบ พันธุเมธา ถึงแม้จะเป็นเพียงสิ่งของธรรมดาที่ใช้กันทั่วไป แต่ทว่าวัตถุชิ้นนี้ฝ่าฟันความยากลำบากคู่กายคุณบรรจบในการเดินทางแสวงหาความรู้เรื่องคนไทและภาษาไทในช่วงเวลานั้นยังไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัย วัตถุชิ้นที่ 2 จดหมายของคุณบรรจบถึงพระยาอนุমানราชธน เขียนจากมาเซริตา รัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย เป็นวัตถุที่ทำให้ทราบเรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงและการยืมคำมาใช้ของภาษาไทย คำที่ ภาษาไทพม่าเก้ และภาษาไทค้ายัง ทั้งนี้ยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์ คือ พระยาอนุমানราชธนกับคุณบรรจบ ซึ่งเป็นผู้อยู่เบื้องหลังและคอยสนับสนุนคุณบรรจบตลอดการเดินทาง วัตถุชิ้นที่ 3 กล่องบุหรี่ปั๊มนั้น จากคนท้องถิ่นในอินเดียได้ วัตถุที่ฉายภาพสายสัมพันธ์อันแนบแน่นประดุจดังเครือญาติที่พลัดพรากจากกันที่ผู้ให้คอยให้การช่วยเหลือคุณบรรจบตลอดการเดินทาง และวัตถุชิ้นที่ 4 เข็มกลัดกางข้าง คุณบรรจบได้รับการเข้าร่วมสมมนา เรื่อง การศึกษาผู้ใหญ่เมืองไมซอร์ ประเทศอินเดียในพ.ศ. 2492 เป็นวัตถุที่คุณบรรจบภาคภูมิใจในฐานะที่เป็นตัวแทนประเทศไทย และเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอินเดียด้านการศึกษา และเป็นสิ่งที่ทำให้คนรุ่นหลังหรือลูกศิษย์รับรู้ถึงคุณูปการด้านการศึกษาจากคุณบรรจบ นอกจากนี้ การเดินทางของคุณบรรจบยังให้ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ประเทศไทยกับอินเดียในด้านประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมไท ที่เป็นดังจดหมายเหตุชุมชนฉายภาพประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กิจกรรมทางสังคมที่กระทำร่วมกันผ่านการสร้างพิพจน์ อีกทั้งยังให้ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ด้านภาษาสู่การจัดทำพจนานุกรมภาษาไทถิ่น ได้แก่ พจนานุกรมภาษาไทพม่าเก้ ไทอ้ายตอน ไทคำตี้ และไทใหญ่ และที่สำคัญคือภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอินเดียที่ทำให้เห็นวิธีการทางการทูตระหว่างรัฐ แต่สิ่งสำคัญไปกว่านั้น หากไม่มีร่องรอยทางภาษา วัตถุ และตัวอักษรที่คุณบรรจบฝากรอยเอาไว้ ทุกสิ่งก็จะไม่เกิดขึ้น นั่นเป็นเพราะคุณบรรจบมีความเชื่อและอุดมการณ์ที่ว่า คงไม่มีความปรารถนาใด ยิ่งไปกว่าการเผยแพร่ให้คนไทยในประเทศไทย ได้รู้เรื่องราวของชนเชื้อชาติไทในถิ่นไทนอกประเทศโดยทั่วกัน

## References

- Chandrakasem Teachers College. (1991). *Banchob Phanthumetha Library*.
- Chandrakasem Rajabhat Institute. (2001). *Professor Dr. Khun Banchob Phanthumetha, a pioneer in researching Thai culture*.
- Committee for the Compilation of Teacher Biographies. (1993). *Teacher's biography, January 16, 1993*. Teachers Council.
- Khanittanan W., Vimongkasam, K., Phirunsarn, S., Buragohain, Y. (1997). *The Tais of Assam, India*. Office of the National Culture Commission, Ministry of Education.
- Kurukarnkovit, N. (1960). *Who's Who in Thai Education: Dr. Banchob Phanthumetha. Wittaya Sarn, 29(1), 12*.
- Leelalai, K. (1998). *History of research into Thai culture and Professor Dr. Khun Banchob Phanthumetha*. The project on the history and culture of the Thai people, The Thailand Research Fund.
- Mahapaoraya, T. (1990). *Banchob Phanthumetha, a language detective. Satri Sarn, 43(1), 28-45*.
- Ministry of Education, (1988, October 18 – November 10). [Archival document to Meeting of the Sub-committee for Promoting Research and Study of Phraya Anuman Rajadhon's Works 1st/1988]. *Ministry of Education documents (ศธ 2.4.14/8)*. The National Archives of Thailand.
- Ministry of Foreign Affairs, (1958 - 1959). [Archival document to A government official, Ms. Banjob Panthumetha, is on leave in Myanmar]. *Ministry of Foreign Affairs documents (กต 44.11/169)*. The National Archives of Thailand.
- Nibhatsukit, W. (1992). *The relations between Thailand and India 1950–1986* [Master's thesis, Chulalongkorn University]. Chulalongkorn University Theses and Dissertations. <https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.1992.791>
- Phanthumetha, B. (1946). *Pali and Sanskrit related to the Thai language*. [Master's thesis, Chulalongkorn University]. Chulalongkorn University Theses and Dissertations.
- Phanthumetha, B. (1959, May 18). [Letter to Phraya Anuman Rajadhon]. *Banchob Phanthumetha Collection (พชช.196/2565)*. Chandrakasem Museum, Chandrakasem Rajabhat University.
- Phanthumetha, B. (1961). *Galema Tai*. Satri Sarn Printing.
- Phanthumetha, B. (1987). *Ahom. Journal of the Royal Institute, 13(1), 70 – 80*.
- Puangpu, N. (2020). *Indians in Siamese public sectors in The Reigns of King RAMA 5 - 6 from 1868 to 1925*. [Master's thesis, Srinakharinwirot University]. Srinakharinwirot University Theses and Dissertations.
- Royal Society of Thailand. (1992). *Memorial booklet from the royal cremation ceremony of Professor Dr. Khun Banchob PhanthumPetha*. Phatthana Suksai.

- Wasinsarakorn, W. (n.d.). *Professor Dr. Khun Banchob Phanthumetha. Encyclopedia of Educational Studies, Srinakharinwirot University*, (23), 75 – 79.
- Wisudthilak, S. (2002). *The Life, Thoughts, and Travels of Professor Dr. Khun Banchob Phanthumetha: A Linguistic Detective and Thailand's First Female Anthropologist*. Thai Studies Institute, Thammasat University.